

**МЕЖДИНЕН ДОКЛАД ЗА ПРИРОДНИЯ ГАЗ
АПРИЛ 2014**

МЕЖДИНЕН ДОКЛАД С АНАЛИЗ И ПРОГНОЗА

АПРИЛ 2014

Този междинен доклад за природния газ има за цел да анализира влиянието на руско-украинския конфликт върху сигурността на доставките и пазара на природен газ в ЕС. Факторите, които влияят съществено не се оценяват като положителни или отрицателни; анализира се единствено тяхното въздействие върху сектора.

При изготвянето на прогнозата безпристрастно и с респект към фактите, са взети всички мерки за осигуряване на обективна и точна информация, а данните, анализите и мненията са базирани на посочените източници по начина и обхвата, изложен в доклада.

Авторите не носят отговорност за информация и материали, изхождащи от други източници и не носят пряка или косвена отговорност за неточно, непълно и превратно използване на информацията, представена в доклада. Без тяхното изрично писмено съгласие съдържанието на доклада не може да бъде променяно, преработвано, приспособявано, допълвано или от него да се изработват производни материали; не може да се цитира, освен за изследователски и учебни цели - докладът не е част от публичния, а от академичния дебат. За нанесените вреди се носи съответна имуществена отговорност.

Резюме

Този доклад разглежда систематично различните аспекти на отражение на руско-украинския конфликт върху енергийната сигурност на Европа в областта на природния газ. За Русия този енергоносител се явява ключов за въздействие върху решенията на ЕС, поради обстоятелството, че 35% от необходимото количество природен газ за общността се доставя от „Газпром“. Анализирано е въздействието, което Русия, чрез цената на природния газ, оказва върху икономиката на Украйна и последиците при евентуално спиране на доставките. Представени са възможните решения при възникване на такава ситуация. Подробно е анализирана хипотезата на спиране на транзита на руски газ през Украйна и вариантите за минимизиране на щетите за засегнатите страни. Специално е разгледано състоянието с газовите доставки за България и възможностите за ускорено повишаване на енергийната сигурност по отношение на природния газ.

Въведение

Кризата в отношенията между Русия и Украйна в резултат от анексирането на Крим създаде напрежение около доставките на руски природен газ за Киев. Кремъл води икономическа война срещу Украйна, стремейки се чрез непоносимо високи цени на доставяната от „Газпром“ суровина да разруши украинската икономика, да изправи страната пред финансов колапс, да предизвика безредици и бунтове, чрез които да провали провеждането на демократични избори на 25 май. Без легитимно избран президент, Украйна би станала мишена за руските сили в източната част на страната. С натиск и заплахи да бъде разпокъсана, тя е принуждавана да се федерализира и приеме силно проруско влияние.

Инструментите на Русия

До 01.01.2014 г. руският газ за Украйна струваше 423 \$/1000 м³. В резултат на споразумението от декември 2013 цената беше намалена от 01.01.2014 на 268,50 \$/1000 м³, с възможност за актуализация на всяко тримесечие. Възползвайки се от тази клауза, „Газпром“, от 01.04.2014г., повиши цената с 43% на 385,50 \$/1000 м³, под претекст, че украинската страна не е погасила дълга по доставките на газ през 2013 г. и не плаща предварително 100% от цената на текущите доставки. Дългът на Украйна беше оценен на 1,711 млрд.\$¹

Два дни по-късно, на 03.04.2014 г., Русия заяви, че Харковската спогодба от 2012 г., която предвиждаше нулево мито за износ на газ за Украйна, е прекратила своето действие след анексирането на Кримския полуостров и това е довело до ново увеличение на цената на газа с още 100\$ и тя достигна 485 \$/1000 м³ както и на дълга на Украйна, едностранно преизчислен вече на 2,2 млрд.\$²

Поисканата от „Газпром“ цена от 485 \$/1000 м³ няма икономически основания. Тя е политически мотивирана, с цел да се окаже натиск и да бъде дестабилизирана Украйна. Аргументите, че цената е дискриминационна, са следните:

- Средната цена на доставения руски природен газ в ЕС за 2013г. е 370 \$/1000 м³,

т.е. от Украйна се иска да плаща 115 \$/1000 м³ по-висока цена;

- За Германия, Холандия, Франция и други страни, отдалечени на хиляди километри от Русия, цената на доставяния на Украйна газ е с около 150\$/1000 м³ по-ниска от тази за Украйна, за която транспортните такси са много по ниски;
- Цената на природния газ, доставян на България, е 404\$/1000 м³ (на станция „Исакча“), с включени транзитни такси през Украйна за пренос по далекопровод с дължина над 1000 км. А природния газ за Украйна се получава директно от Русия и въпреки това е с 80 \$/1000 м³ по-висока цена.

Влияние върху икономиката на Украйна

През 2012 г. Украйна консумираше 64 млрд.м³ природен газ, като 32,9 млрд. м³ бяха внос от „Газпром“, а останалото количество – местен добив. През 2013 г. потреблението на газ в страната беше постепенно намалено и към 01.04.2014 г. то е 55,50 млрд.м³, от които 24,50 млрд.м³ се получават от „Газпром“.

След първото повишение на цената на руския газ от 01.04.2014г. от 268,50 на 385,50 \$/1000 м³, правителството обяви цена от същата дата от 367 \$/1000 м³ за индустрията и бюджетните организации. Това е повишение с 29,1% на досегашната цена за индустрията (284 \$/1000 м³) и с 64,2% – на бюджетните организации (224 \$/1000 м³).³

Умишленото повторно повишаване на цената на руския природен газ представлява непосилна тежест за украинската икономика, особено за химическата и металургичната промишленост, които окончателно ще загубят конкурентоспособност и страната ще се окаже пред икономическа разруха. Ще се повиши безработицата, което ще доведе до социални вълнения с всички произтичащи от това последици. Ще се постави под съмнение провеждането на президентските избори на 25 май, при такава усложнена вътрешнополитическа обстановка.

Поради този вероятен сценарий за развитие на събитията премиерът Арсений Яценюк отказа да приеме рязкото и преднамерено повишение на цената на доставяния газ и заяви,⁴ че Украйна е готова да купува газ на цената от началото на годината (268.50 \$/1000 м³), която е балансирана пазарна цена и се очаква отговора от Москва.

Цената на природния газ за битовите потребители в Украйна винаги е била силно дотирана от държавата и е в пъти по-ниска от доставната цена. Правителството обяви повишаване на цената на газа за населението с 40%, считано от 01.05.2014 г. като една от мерките за оздравяване на тежкото финансово положение на страната.⁵

Спиране на доставките на руски газ за Украйна

Напълно е възможно Русия да прекрати доставките на газ, посочвайки, че Украйна не приема новата предложена цена (485\$/1000 м³) и не е платила за досегашните доставки. В този случай мерките за неутрализиране на проблема са следните:

Украйна ще увеличи максимално добива от местните си находища, осигуряващи 56% от суровината и ще започне използване на големите си собствени газови хранилища, където към 01.04.2014 г. са нагнетени 8 млрд. м³ природен газ. В

пролетно-летния сезон те могат да обезпечат потреблението до 3 месеца, ако не възникнат технически проблеми с изпомпването на газа. Поради мекото време незабавно ще се изключат всички топлофикации в страната.

На 15.04.2014 г. започна *подаване на газ от Полша* (4 млн. м³/ден), която на 31.03.2014 г. откри първата си реверсивна газова връзка с Германия (станция „Малнов“). Същата има капацитет 2,3 млрд. м³/год., а при нарушаване на доставките (при криза като сегашната) – 5,5 млрд. м³/год., съгласно информация на полския оператор „Gaz – System“. Немската компания RWE обяви готовност да доставя на Украйна 10 млрд. м³/год., включително и по други маршрути.

Още по-голяма е възможността за подаване на природен газ от Словакия. В края на 2013г. словашкият оператор „Eustream“ и украинският „Укртрансгаз“ подписаха споразумение за внос в Украйна на газ от Западна Европа. Построена е компресорната станция и се полагат тръбите. Първоначално се предвиждаше природният газ да потече през есента, с оглед на отоплителния сезон, но очевидно монтажните работи се ускоряват по искане на ЕК и САЩ. При нормална експлоатация, Украйна ще получава от Словакия 10 млрд. м³/год., което е 18% от цялото ѝ годишно потребление.

През месец юли т.г. ще бъде пуснат в експлоатация *полският терминал за регазификация* край Швиноуйшче на Балтийско море, който е с вместимост 5 млрд. м³/год. и с възможност за разширение до 7,5 млрд. м³/год. Основният доставчик за момента е Катар, с който Полша има 20-годишен договор, но няма съмнение, че терминалът ще се използва и за газ към Украйна, особено след като започнат доставките на втечен шистов газ от САЩ. През декември ще започне експлоатацията и на плаващият терминал – платформа „Независимост“ край Клайпеда, Литва, откъдето също може да се доставя природен газ към Украйна.

При всяко от посочените по-горе решения горивото „ще бъде с 100 – 150 \$ по-евтино от руското“ по отношение на поисканите 485\$, както заяви премиерът Яценюк.⁶

Спиране на транзита на руски газ към Европа

Ако Русия преустанови доставките на газ за Украйна, страната най-вероятно ще подсигурия за известно време транзита за Европа, в очакване на обещаните кредити от МВФ и ЕС, за да изплати газовия си дълг и да поиска възстановяване на доставките. Възможностите обаче на Украйна да поддържа транзита на газ не са безкрайни, още повече, че ще се наложи страната да използва някои от тръбите за реверсивно подаване на газ от западно направление.

Русия изнася през Украйна към Европейския съюз и Турция общо около 111 млрд. м³/год. като 60% от природния газ преминава през Словакия. Преустановяване на подаването на газ безспорно ще създаде затруднения на бизнеса и домакинствата в половината страни на ЕС.

Подобието обаче с кризата от 2009 г., когато Русия спря доставките на газ през Украйна за 16 дни, е само привидно, защото междувременно Европейската комисия прие два регламента: Регламент № 715/2009⁷ относно условията за достъп до газопреносни мрежи за природен газ и Регламент №994/2010⁸ относно мерките за гарантиране на сигурността на доставките на газ, чието прилагане повишава енергийната сигурност на всяка една от страните на ЕС по отношение на природния

газ. Основните изисквания към страните бяха за диверсификация на доставчиците на газ, изграждане на междусистемни връзки с двупосочен капацитет и увеличаване на количествата съхраняван газ и на капацитета за неговото изтегляне.

За подпомагане на реализацията на изброените мерки ЕК отпуска безвъзмездно целево финансиране за конкретни ключови проекти. Сега, пет години след кризата от 2009 г., 27 от 28-те страни на ЕС са изградили една или повече реверсивни междусистемни връзки и са увеличили съхраняваните количества природен газ.

България е единствената страна в ЕС, която при спиране на доставките на природен газ, ще се окаже в същата критична ситуация, в която беше на 06.01.2009 г. За пет години не е реализирана нито една от междусистемните реверсивни връзки с Гърция, Турция, Сърбия и Румъния, като двете най-важни (с Гърция и с Турция) ще бъдат изградени едва след 2-3 години; не е увеличен капацитетът на газохранилището в Чирен и дори в този си обем не е максимално запълнено; не е увеличен броят на сондажите в Чирен (до 20), за да се увеличи дневното количество изтеглен газ; не се обявяват конкурси за проучване в блоковете „Терес“ и „Силистар“, които в средносрочен план биха задоволили, заедно с блок „Хан Аспарух“, нуждите на страната от природен газ.

Всички тези действия създават силното убеждение, че управленията на България в последното десетилетие, чрез своята пасивност, се стремят да запазят енергийната зависимост от Русия.

България не изпълни изискването на чл.6, т.5 от Регламент №994/2010, съгласно който до 03.12.2013 г. операторът на преносната мрежа в страната („Булгартрансгаз“) трябваше да осигури постоянен двупосочен капацитет по всички трансгранични междусистемни връзки с държавите-членки (Гърция и Румъния). Съгласно т.1 на същия чл.6 до 03.12.2014 г.

Страната ни трябва да гарантира необходимата сигурност на доставките на газ като постигне коефициент $(N - 1) \geq 100$, което би гарантирало, че при прекъсване на най-голямата газова инфраструктура (газопровода за доставки от „Газпром“), останалата инфраструктура е в състояние да доставя необходимото количество газ за задоволяване на общото търсене в страната.

Изчисленията показват, че България ще гарантира необходимата сигурност на доставките на газ едва през 2017 г., след построяване на връзката с Гърция. Едновременно с това, в последната година не бяха проведени разговори с „Газпром“, които да доведат до намаляване на цената на доставяния газ, нещо, което успяха да направят Гърция, Италия и Германия.

Проектът „Южен поток“

Газопроводът „Южен поток“ е геополитически проект от самото начало. Неговото построяване не е оправдано икономически, защото не се увеличава количеството газ, което Русия изнася за Европа. Стойността на проекта (16 млрд. евро по оценка на руската страна, 24 млрд. евро по оценка на западни експерти) го прави най-скъпият проектиран някога газопровод. Мотивите за построяването на „Южен поток“ са очевидни – да се изгради газопровод, който заобикаля Украйна при доставките към Европа. Това би дало възможност на Русия да упражнява силен натиск при вземане на важни политически решения (асоцииране и бъдещо членство в ЕС и евентуално в

НАТО), под заплаха, че ще преустанови транзита през страната, което би довело до загуба за Украйна от над \$1,5 млрд. от транзитни такси.

Русия планираше „Южен поток“ да се построи при условията на досегашните руски газопроводи към Европа – единствен доставчик „Газпром“, цени на доставките и транзитни такси, определени чрез икономически споразумения, а не на пазарен принцип. Това е в грубо противоречие с европейските правила, залегнали във Втория и Третия енергиен либерализационен пакет на ЕС. Преговорите, които ЕК започна от името на седемте европейски страни участнички в проекта, с цел хармонизиране с европейските изисквания на подписаните двустранни споразумения с Русия, са замразени за неопределено време.

Европейският парламент прие резолюция срещу изграждането на „Южен поток“ като част от икономическите санкции в отговор на продължаващата дестабилизация на Украйна от руска страна. В тази ситуация е нелогичен стремежът на управляващото мнозинство в Народното събрание да прокара промени в Закона за енергетиката, които да изключат „Южен поток“ от задължението да отговаря на европейските правила. Това действие засилва съществуващите подозрения в Брюксел, че България обслужва руските интереси по този проект.

Минимизиране на щетите за България

Страната потребява в последните години около 3 млрд.м³/год. природен газ. От това количество 2,5 млрд.м³ (около 85%) са внос от Русия, а останалите 15% са местен добив. В структурата на крайното енергопотребление на страната природният газ заема скромните 12%. Това означава, че при прекъсване на доставките ще бъде необходимо да се гарантират, чрез други енергоизточници, 10% от енергийния микс (след отчитане на местния добив). Схемата на компенсирание е следната:

При домакинствата – чрез използване на електроенергия за битови нужди (климатици, готварски печки, бойлери и т.н.);

При транспортните средства – чрез използване на течни горива (бензин и дизел);
При топлофикациите (в зимния сезон) – чрез преминаване на горивните инсталации към работа с мазут и котелно гориво;

При големите *индустриални предприятия* подмяната на енергоресурсите е сложен, скъп и дълъг процес (химическа, циментова, керамична, стъklarска, металургична промишленост). По тази причина нагнетеният газ в хранилище Чирен трябва приоритетно да се използва за поддържане на тяхното производство. При запълнено хранилище природният газ би стигнал за захранване на българската индустрия в продължение на три месеца (по около 200 млн.м³/месечно).

Вероятността доставките да бъдат спрени за повече от 3 месеца е малка, защото в такъв случай главен потърпевш ще бъде самият доставчик „Газпром“, който ще понесе тежки финансови загуби, а оттам ще бъде силно ударена и приходната част на бюджета на Руската федерация.

Прекъсването на газовите доставки, дори и за броени дни, ще повлияе отрицателно на потребителите: използването на по-скъпата електроенергия от битовите потребители, на по-скъпите течни горива от транспортните средства, на по-ниско калоричните и по-

силно замърсяващите тежки петролни фракции от топлофикациите. Преустановяването на производствените процеси в индустрията след изчерпване на запасите от газ има особено тежки последици: загуба на пазарни позиции; загуби за свързани по веригата доставчици и/или дистрибутори; по-слаб износ; по-малко приходи в бюджета; по-голям дефицит по текущата сметка на платежния баланс; увеличена вътрешна задлъжнялост; по-нисък от очаквания икономически растеж.

Спирането на доставките на газ за 16 дни през януари 2009 г. нанесе загуби на българската държава от 500 млн. лв. по оценка на МИЕТ, като само членовете на БСК са инкасирали 230 млн. лв. загуби. Част от щетите са свързани с настъпили аварии при спиране на подаването на газ, с нарушаване на производствения цикъл, спиране на инсталации. Тежки загуби понесе самата газова индустрия поради рязко намалелите приходи от продажба, липсата на приходи от транзитни такси, повреди по газопреносната мрежа поради намалялото налягане.

На 12.01.2009 г. НС прие декларация по повод спирането на газовите доставки. В нея се възлага на МС да създаде междуведомствена група, която да определи загубите за българската икономика и да конкретизира начините за обезщетяване. Именно тази група определи щетите на стойност 500 млн. лв., които по никакъв начин не бяха компенсирани от руска страна.

При съществуващата в момента опасност от спиране на доставките на газ за страната е необходимо правителството да възобнови работата на тази междуведомствена група, чиято структура вече е изградена, и да се направи достоверна прогноза на загубите при евентуално спиране подаването на газ. Тази оценка е нужна за аргументиране на позицията на България пред ЕС при обсъждане на последните за страните членки от евентуална газова криза и начините за подпомагане и компенсиране на понесени загуби от страната ни.

Решението

Евентуалното спиране на доставките на природен газ е преодолим проблем за България. Щетите, които страната ще претърпи, ще бъдат цената, която ще се плати за бездействието, вероятно и умишлено, през тези пет години за осигуряване на диверсификация на газовите доставки. Повторното спиране на доставките обаче ще предизвика силен импулс към трайно решаване на енергийната сигурност на България в областта на природния газ. Тя почива върху проучване и добив от находищата в Черно море (блоковете „Хан Аспарух“, „Терес“ и „Силистар“); изграждане на реверсивни междусистемни връзки с Гърция, Турция, Румъния и Сърбия; построяване на терминал за регазификация в Егейско море (Александрополис) и внос на втечен газ; по-голям капацитет на газохранилището „Чирен“ и използване на второто хранилище (Галата); проучване на находищата на шистов газ в Северна България; ускоряване строителството на Южния газов коридор за доставки от Каспийския регион, Иран и Ирак. Изброените решения и евентуалните срокове за тяхната реализация са подробно развити в „Геополитическа прогноза за природния газ 2020, ЛУР, 2014“.

Украинската криза ускори по необходимост решаването на един от големите проблеми на ЕС – провеждането на единна европейска енергийна политика. Този процес беше многократно забавян, заради корпоративни интереси на големи европейски компании и заради личните интереси на продажни европейски политици и чиновници. Днес волята за европейска политика, основана на енергийна сигурност е силно изразена и

добива конкретни измерения:

До началото на месец юни т.г. ЕК е длъжна, след консултации с отделните страни, да разработи и представи пред Европейския съвет цялостна програма за намаляване на зависимостта на ЕС от газовите доставки от Русия.

На първо място, създаването на Европейски енергиен съюз се явява най-успешното противопоставяне на стремежа на Русия да договаря различни, политически мотивирани цени, за всяка отделна страна. Към момента цената на руския природен газ за различните страни от ЕС се различава с 60 – 70%, при това се касае за страни отстояващи на едно и също разстояние от Русия. Съгласно предложението на Полша, подкрепено вече от Румъния, Литва, Латвия, Естония и Швеция, общ орган на ЕС ще договаря цената, количествата, условията и сроковете на доставки на газ от външни доставчици, като се приема, че всички страни в ЕС ще са свързани чрез интерконектори в обща газова система и могат да се осигуряват доставки до всяка една страна.

На второ място, ЕС ще намали като цяло зависимостта си от външни доставки на газ, чрез разработване на местни находища. За целта ще се ускори приемането на директива с правила, гарантиращи опазването на околната среда, при проучване и добив на шистов газ, което рязко ще засили интереса към тази суровина. Знак за промяна е изявлението на министъра на екологията и енергетиката на Франция,⁹ че предстои промяна на мораториума в тази страна след изслушване на мнението на специалистите. Находищата от шистов газ в Европа ще осигурят до голяма степен енергийната независимост на ЕС.

На трето място, ЕС ще ускори плановете за изграждане на „Свързана Европа“, като се даде приоритет на проектите в страните, силно зависими от руските доставки на газ. Особена важност придобива газовият коридор „Север – Юг“, в който са включени Полша, Чехия, Словакия, Унгария, Румъния, България и Гърция. Ускореното изграждане на интерконектори между газопреносните мрежи на тези седем страни ще позволи да се създаде ос, която тръгва от Балтийско море (терминал за регазификация (Швиноуйшче, Полша) и достига до Егейско море (Александруполис, Гърция). Посочените страни ще могат да получават природен газ както от север, така и от юг, което гарантира доставките.

В *геополитически аспект*, освен рязкото повишаване на енергийната сигурност на изброените страни, оста „Север – Юг“ блокира окончателно плановете на Русия за монопол върху доставките на газ за Централна и Източна Европа по направление „Изток – Запад“. Големият енергиен проект на Русия – „Южен поток“ ще бъде замразен дотогава, докогато стане очевидно, дори за неговите поддръжници, че той е безполезен, тъй като не засилва нито енергийната сигурност, нито енергийната независимост на ЕС. След което ще бъде окончателно прекратен.

БЕЛЕЖКИ

¹ <http://www.vedomosti.ru/companies/news/24737541/miller-s-1-aprelya-gaz-dlya-ukrainy-budet-stoit>

² <http://www.vedomosti.ru/companies/news/24869021/miller-cena-na-gaz-dlya-ukrainy-s-aprelya-2014-goda-sostavit>

³ <http://interfax.com.ua/news/economic/198426.html>

⁴ <http://interfax.com.ua/news/economic/199286.html>

⁵ <http://interfax.com.ua/news/economic/198426.html>

⁶ <http://interfax.com.ua/news/economic/199181.html>

⁷ РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 715/2009 на Европейския парламент и на Съвета от 13 юли 2009 година относно условията за достъп до газопреносни мрежи за природен газ и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1775/2005

⁸ РЕГЛАМЕНТ (ЕС) № 994/2010 на Европейския парламент и на Съвета от 20 октомври 2010 година относно мерките за гарантиране на сигурността на доставките на газ и за отмяна на Директива 2004/67/ЕО на Съвета

⁹ Сеголен Роаял: „Ще преразгледаме политиката по отношение на шистовия газ“
<http://www.challenges.fr/economie/20140403.CHA2385/segolene-royal-pour-une-remise-a-plat-de-l-ecotaxe.html>